

КУЛЬТУРНО-АКСІОЛОГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ КОНФЛІКТОГЕННОГО СУСПІЛЬСТВА

МОДЕРАТОР – Кравченко Петро Анатолійович – доктор філософських наук, професор, декан факультету історії та географії Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Козачинська Вікторія Валеріївна

доктор філософських наук, старший науковий співробітник відділу філософської антропології Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України

КОНОТАЦІЇ ВОЛІ У СЬОГОДЕННІ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ

Пошукувана філософськими антропологами цілісність людського буття незбагненим шляхом створюється у плинному самоздійсненні життєвих спроможностей, потенцій – через відносно «тотальні» складники, одним з яких є феномен свободи. В українській мові значення свободи здавна передається словом «воля» як, з одного боку, спроможність мобілізації людиною себе до чогось – здатність до вибору, та, з іншого боку, свобода. Відомі філософські й соціальні концепти волі – «воля до смислу», «політична воля», зараз актуальним є повсюдний імператив «волі до перемоги».

В історичній площині українських реалій дихотомія понять свободи і необхідності обертається виразною суперечністю іманентної смисложиттєвої константи – волі, з одного боку, й край неприйнятної для українця неволі / несвободи, «гіршої за смерть», з іншого боку, набуваючи з огляду на конотативну тотожність неволі і смерті потужного протиставлення антиномій волі – смерті. Сьогодні, за умов без перебільшень цивілізаційної трагедії російсько-української війни, окупаційного режиму на Донбасі, Півдні та в Криму протистояння обох модусів дихотомічної зв'язки воля або смерть у той чи інший спосіб актуалізовано чи не для кожного українця.

Асоціативно екстраполюючись на не менш сакральний для української культури бінаризм щастя / долі – горя, лиха / недолі (безталання, безголів'я), опозитивність волі і смерті набуває знакової для української культури колоративної антитетичності червоного і чорного. Віддавна символічним для українців було використання як червоного, так і чорного кольору, що втілював смерть, горе, журбу й водночас – відвагу, силу, як і двоїстий червоний, – символізуючи кохання, щасливу долю, а також пролиту кров. Відомо, що чорна барва набула великої ваги у житті козацтва (здаймо Чорну Раду або ж Чорних запорожців – елітний кінний полк Армії УНР).

Чорний є ще й кольором землі, ґрунту, «землиці» – уповні особливої сакральної матриці в українській ментальності, бо ж відіграє поняття рідної, праотчої, споконвічної землі-Батьківщини від діда-прадіда. Мисткиня А.Горська – українська Фріда Кало, активна учасниця суспільно-політичного руху української інтелігенції 1960–1980 років, використовуючи у своїх композиціях властиві народному мистецтву контрастні червоний та чорний кольори («Червоне і чорне», 1963), свого часу в листах писала: «Колір – зміст, душа, історія народу, його лице...»

Показово, що через сірий, який асоціативно спливає як колір диму, холодної пустки, змальовує «замерзлу» душу народу сучасник А. Горської, поет-шістдесятник М. Вінграновський (хоча й був він визнаним «поетом краси» – недарма його улюбленим був епітет «молодий»: молода у Вінграновського і зима, і душа, і любов, і навіть «молоденькі кайдани»):

«...Подивися – поглянь – подивись – подиви,
Озирнись, ворухнись,
закляклий у знемозі.
То стоять мої очі, як зимові дими,
То, як дим, мій народ
домерза на морозі».

Якщо згадати прислів'я «Як козак у полі, то він на волі...», упадає в око слухність конотацій волі – спроможності щастя-долі/ домівки/ землі. Воля – автентично свій, рідний модус буття обертається палітрою ознаки «Свого» як рідної ойкумени, близького обширу, протиставленого «чужому»: землі, народу, звичаю. Бути українцем дотепер дорівнює відчужанню прадавнього «духу хліборобського», провадженню властивого опікунові землі хліборобського способу життя. З цього «духу», означеного В. Липинським як «ідеалістичний універсалізм хліборобів», досі зринає могутній аксіологічний вектор любові до своєї землі – почуття патріотизму. Постає Липинського спадає на думку щодо облудних перверсій «людини універсальної» – як застереження від «кочової» маргіналізації духу освіченої людини, котра втратила органічний зв'язок з народом.

Колись цей освячений «діалектичною» правдою пролетарських доктрин «кочовий» елемент зумовив постання «...10-тимільйонної армії зде-класованої, до ніякої продукційної праці не підготовленої півінтелігенції ...“земсоюзів” та “земгорів”, що кинулися під час революції на українське село» [2: 165]. Атмосферу примусового впровадження неприродних українському селянству способів організації «спільного» життя відтворено у «Листах до Луначарського» В. Короленком: «Інстинкт ви замістили наказом і чекаєте, що за вашим наказом зміниться природа людини», який наводить розмову з «мужиком» про руки, яким природніше горнути «до себе» [1: 215–216].

«Листи» відтворюють жахливу реальність буднів багатомільйонного українського селянства, якого позбавлялась «держава-комуна» для

успішного впровадження колективізації й геноциду сотень тисяч ущент пограбованого і зганьбленого владою «розкуркуленого» українства, що розпочинало нове життя на «виселках», у концтаборах, спецпоселеннях (щоб згодом через голод втратити не лише «дух землі», а й саму людську подобу, – як її духовно втратять численні «здеklasовані» охлократи від червоної більшовицької влади, у яких, на відміну від героя «Я (Романтики)» М. Хвильового, не виникатиме дилеми «чекіста чи людини»).

Сьогодні, коли одна з необхідних складових сильної держави – ринок землі є об'єктом запальних дебатів та політичних торгів, українському «духові» з його волонтаристичним забарвленням не вистачає наскрізної ідеї єдності, окресленої В. Липинським як «національне ... вивищення над дрібним поганським сектантством гасел зненависті соціальної чи ж національної, [якими] під'юджують мешканців української Землі до боротьби проміж собою» [2: XIII–XIV].

До слова, слідування ідеологічним гаслам як негативний бік «зачарування ідеалом» актуалізує проблему ціннісного самовизначення, моральної референції особистості. Ушанування героїв – носіїв тих чи інших ідеальних чеснот здавна набувало особливого значення в українській культурі, патетикою морального ідеалу просякнуте й українське мистецтво (ідеальні образи) [3: 208]. Моральна референція з образами матері, дівчини, лицаря-козака, селянина-трудолюбця, що формують духовне підґрунтя творів Шевченка, Франка, Лесі Українки, має глибинний зв'язок із сутнісним прагненням українців до вираження національної самобутності. Тепер перед нами – приклади жертовності воїнів російсько-української війни, героїв революції Гідності, українських волонтерів, журналістів, політв'язнів...

Людина щомиті відчуває брак якоїсь буттєвої грані, адже людське буття сповнене болісних вагань, *неантїзації* світу. Здатність до ніщоження, розриву з речовинним світом обертається несубстанційністю свободи, активністю, творчістю. Індивід створює себе у плині самозаперечення, і як чиста негативна діяльність, свобода людини, що передує її сутності, не може бути чимось іншим, аніж неантїзацією. Гранично тенденційна істота, людина здатна демонструвати способи трансцендування за власні межі. Утім, односторонність такого вектору за межі фактичного спрокволу загрожує руйнації того конкретного, чим живе людина, утілюючись у збайдужілості, зверхності.

Так, облудним і аж ніяк не «праведним» обертається вивищення ченця Йвана з поеми «Іван Вишенський» І. Франка, бо ж у серці старця ніколи не вщухала «прихильність до світу і прив'язання до рідних дум». Франко відтворює душевне сум'яття Вишенського – складний моральний вибір між тихим упокоренням в чернечому постризі та бурхливим «земним» служінням рідній землі, який розв'язано на користь страдницького шляху в «земній юдолі». Старця фантазмагорично «перенесено» до козацької барки з посланцями, що вже відпливли від Афону. У чернечій печері лишається білий хрест як «скелет усіх ілюзій».

Оскільки життя є шерегом контрверсійних «домагань» вільного вибору – свободи, щастя, діяльності, самореалізації тощо, людині доводиться добирати, як би сказав Сковорода, «спорідненого» собі модусу щастя. Люди – різні (згадаймо його ж, Сковороди, проникливу ідею – принцип «нерівної рівності»), тому обирати належить зважаючи на обачність відсторонення від того, що, за Епікуром, «понад силу». Обирати з огляду на пріоритетність певного виміру щастя, з огляду на невід’ємну властивість людини – здатність до проєктивності, бо ж саме недостатність «для-себе» буття (Ж.-П. Сартр) спонукає до пошуку нових цінностей.

Й сьогодні, у розпалі страхітливої війни, авторові розвідки видається, що доля українського народу, як в улюбленій ним славнозвісній пісні, є усталеним чергуванням двох – червоного та чорного кольорів. Чи зламаємо ми цю офірну традицію, чи, як колись Заратустра, у запалі промовлятимемо до своїх більш щасливих сусідів: «...Нерозважне моє щастя, і нерозважні його слова: надто воно ще юне – будьте до нього поблажливі!»?

Список використаних джерел

1. Короленко В. Письма к Луначарскому. Новый мир. 1988. № 10. С.215–216.
2. Липинський В. Повне зібрання творів, архів, студії. Т. 6, кн. 1. Листи до братів-хліборобів. Київ, Філадельфія, 1995. 470 с.
3. Малахов В.А. Етика: Курс лекцій. К.: Либідь, 2004. 384 с.

Коношенко Андрій Андрійович

магістр історії, учитель історії Полтавської загальноосвітньої школи № 9

«БОРОТЬБА ЗА МИР» ЯК ШИРМА ДЛЯ ВІЙНИ У ЧАСИ «ВІДЛИГИ»

Після закінчення Другої світової війни (1939-1945 рр.) світ перейшов у стадію Холодної війни, яка тривала до самого розпаду Радянського Союзу. Початком Холодної війни вважається Фултонська промова Вінстона Черчіля 5 березня 1946 року у Вестмінстерському коледжі штату Міссурі. Саме цей спіч, який тривав 15 хвилин 48 секунд і став поворотним моментом у протистоянні СРСР і Сполучених Штатів. Відносини двох наддержав набули загрозливого характеру для світової спільноти. Досить іронічно, що саме в день Фултонської промови і помер Йосип Сталін, один із найжорстокіших диктаторів світу. Саме зі смерті генерального секретаря ЦК ВКП(б) і розпочинається доба «відлиги», яка тривала з 1953 по 1964 рік і яка припадає на роки перебування при владі у на різних високих посадах Микити Хрущова. Сам вислів «хрущовська відлига» пов’язаний із назвою повісті Іллі Еренбурга «Відлига». Пізніше Микита Хрущов про-